

nának és ezen megnagyobbodott átalányokból a könyvtárt kezelő tanár is megkaphatná fáradozása díját.

Az olvasók csekély megadóztatása, a városi és megyei hatóságok csekély anyagi hozzájárulása idővel nemcsak gyorsabb ütemben fejlődő és nagyobb arányú könyvgyűjteményeket, hanem olvasótermet, egyszóval rendszeres, szakszerű nyilvános könyvtárakat teremtene. És ha ez minden középiskolánál keresztül vitetnék, majdnem 190 vidéki városban állana szakszerű könyvtár az iskola és a közönség szolgálatára.

AZ ELSŐ MAGYAR GAZDASÁGI FOLYÓIRAT.

SZILY KÁLMÁNTÓL.

Sándor István a Magyar Könyvesházban följegyzi, hogy 1796-ban Bécsben egy ujság jelent meg a következő czim alatt: »*Magyar Újság, mely Magyar és Erdélyországban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot erányozza*« s rekeszben még hozzá teszi, hogy Pethe Ferencz írta.

Id. Szinnyei József szerint ez volt az *első* magyar gazdasági folyóirat.¹ Sz. megjegyzi, hogy Pethének e lapja 1796 elején indult meg és a végével *meg is szűnt*, hetenként egy ivet, összesen tehát 52 ivet adván.

Ugyancsak Szinnyei 1878-ban már mit sem tud arról, hogy Pethe ezt a gazdasági ujságot szerkesztette volna, hanem e helyett azt állítja, hogy Pethe 1796-ban a »*Vizsgálódó Magyar Gazda*« című lapot szerkesztette.

Ferenczy József meg-meg mást mond. Szerinte Pethe Ferencz a mult század végén a »*Gazdaságot czélozó Újság*«-ot szerkesztette

Kinek van közülök igaza? Azt csakugyan nem hihetjük el, hogy Pethe a mult században *egyszerre* három magyar gazdasági lapot szerkeszthetett volna.

E hármast ellenmondást, tudtommal, Balás Árpád fejtette

¹ *Első*, ha t. i. a Pozsonyban, 1783-ban »Királyi Magyar Ujság a Földművelésről« című folyóiratot figyelmen kívül hagyjuk, a mit jogosan meg is tehetünk, mert ez, mint Sándor István (i. h.) mondja: egynehány darab Levele után megszűnt.

² Vasárn. Ujság, 1862. évf. 404. l.

³ Magyarország term.-tud. könyvészete, 590 l.

⁴ A magy. hírlapirodalom története, 159. l.

meg a Pethe Ferencz életéről írt lexikoni cikkében.¹ — A dolog t. i. így áll:

A »Magyar Ujság, mely Magyar és Erdély Országban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot erányozza« Bécsben 1796 január első napján indult meg és ugyanazon év június 21-ikéig huszonnégy szám jelent meg belőle. A június 28-ikán kiadott huszonötödik szám (Nro 25.) egyszerre csak elhagyja az eddigi hosszú lélekzetű czímet s helyette a »Gazdaságot tzelozó Ujság« czímet veszi föl, s így folytatja azt augusztus 30-ikán kibocsátott Nro 35-ig. A szeptemberi első szám (Nro 36.) újra czímet változtat, s ettől kezdve »Vizsgálódó Magyar Gazda« czím alatt jelenik meg.

Balás Árpád úgy adja elő a dolgot, mintha ezt a czíme szerint *három*, de lényege szerint *egy* újságot *az egész esztendőben* (1796-ban) Pethe Ferencz szerkesztette volna, noha jól tudja s meg is említi, hogy Pethe, nyolcz évig külföldön tartózkodása után, 1796-ban tért vissza és egyelőre Bécsben telepedett meg. Már pedig az, a ki csak 1796 folyamán tért vissza külföldről, bajosan szerkeszthette, különösen akkor, a Bécsben 1796 január 1-jén megindult újságot. Ebből azt kell következtetnünk, hogy e folyóiratot kezdetben más valakinek kellett szerkeszteni, s hogy Pethe csak év közben vehette át a szerkesztést.

Egy chemiai magyar műszónak (az *erjedés*-nek) történetét kutatva, e nyáron rájöttem, hogy e szót legelőször Pethe Ferencz használta. Az volt a kérdés, hol és mikor használta elsőben? A csapázás visszavezetett a »Vizsgálódó Magyar Gazda«-ig.

Elmentem a Magy. Nemzeti Múzeum könyvtárába s kikértem ezt a sokezímű gazdasági újságot. Az *erjedés* szó keresgélése közben megtaláltam, a mit nem is kerestem, hogy mikor vette át Pethe Ferencz e gazdasági folyóirat szerkesztését?

A »Gazdaságot tzelozó Ujság« 33-ik száma ugyanis egy Hadházról *E' s ez* aláírással beküldött levél következő szavakkal kezdődik:

»Magyar Gazd' Uraimék! — Én a G. tz. Újságot eddig tsak imitt-amott a' hol megkaphattam, próbául olvastam. Megvallom, hogy eddig idegen voltam tőle, nem azért, mintha ez az igyekezet nem hasznos, és nem felette igen szükséges volna: hanem a látott Daraboknak — meg kell vallanom — híjjánosságo-

¹ A Pallas nagy lexikona, XIII. k. 998. l.

kért és sok zavaros hibájokért. Most látom, hogy *Magyar pennára került az Igazgatás*: azért én is a több rendes olvasók közé akarok számláltatni; és ime az egész esztendőre megkívántatott 4 Rfrtot és 30 krt küldöm, hogy *ama ledarált 24 heti számot* is küldjék meg. A levél további tartalmából kitűnik, hogy írója nem lehetett más, mint a nagyérdemű Földi János, a Hajdúkerület ordinarius physicusa.

E levél kapcsában az Újságnak *mostani szerzői*, megköszönvén a Nagyérdemű *E' s ez* Urnak buzgóságát, jól elverik a port az első 24 szám szerkesztői hátán. A szerkesztő-változásnak tehát a 25-dik számnál kellett bekövetkeznie. És ha most a 25-ik számot jól megvizsgáljuk, azt találjuk, hogy e számnak (és csakis ennek a számnak) az alján Pethe Ferencz kezdő betűi *P. F.* állanak, vagyis Pethe a szerkesztést csak a 25-ik számmal vette át. s az első 24 szám más valaki (ki?) szerkesztésében jelent meg.

Ebből világosan kitűnik, hogy

1. A »*Magyar Újságot, mely Magyar és Erdély Országban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot erányozza*« nem Pethe Ferencz, hanem más valaki szerkesztette.

2. Pethe Ferencz átvevén a szerkesztést, a lap czímét nyomban megváltoztatta s a »Gazdaságot tzelező Újság«-ot, valamint a »Vizsgálódó Magyar Gazdát« is (látszik a stílusából) tényleg ő szerkesztette.

Ezt hamarosan megállapíthattam, de az *erjedés* szót nem találtam meg, pedig a nyomok kétségtelenül a Vizsgálódó Magyar gazdára utaltak. Szerencsémre, a Magy. Nemzeti Múzeum példánya csonka: egy pár szám hiányzik belőle. Hát ha a keresett *erjedés* éppen a hiányzó számok egyikében fordult elő? Hol lehetne teljes példányt találni? A »Königl. Ungarische Zeitungsexpedition des Herrn von Schönfeld in Wien« a hol 1796-ban az *előpénzt* kellett befizetni, rég be van csukva. De talán van egy példány a bécsi udvari könyvtárban? Jött a válasz, hogy *nincs*. Forduljunk másfelé! Pethe Ferencz 1797 végétől 1801-ig gróf Festetich György szolgálatában állt, előbb mint gazdasági könyvvívó, azután mint tisztartó a keszthelyi urodalomban. Nagyon hihető, hogy gróf Festetich György, a Georgikon alapítója, előfizetője volt a Pethe szerkesztette gazdasági lapnak. Kérdezősködjünk Keszthelyen.

Párkányi József úr, a keszthelyi grófi könyvtár jelenlegi

kezelője, lekötelező szivességgel arról értesít, hogy a »Vizsgálódó Magyar Gazda« 1796-iki számaiból egy sincs a keszthelyi grófi könyvtárban, hanem az 1797-iki évfolyamból van egy csonka példány.

Ime egy egészen váratlan új adat! A »Vizsgálódó Magyar Gazda« tehát nem szűnt meg 1796-ban, hanem még 1797-ben is járt.

Párkányi úr, kérésemre, szíves volt az 1797-iki folyam Keszthelyen meglevő számaait pár heti használatra hozzám eljuttatni. E számokból azt látom, hogy 1797-ben 46 szám jelent meg belőle, közben-közben egy-egy hét átugrásával. Az utolsó szám (december 21-ikén) így fejeződik be:

Jelentés az Érdemes Olvasóhoz.

»A környülállások úgy hozták magokkal, hogy ezen V. M. Gazda név alatt járó Heti számjaimat megállítsam, de tsak bizonyos ideig, míg t. i. más plánomot készíthetek hozzá, azután ismét folytatni fogom. Mihelyt tehát azzal elkészülhetek, azonnal hírül adom Érdemes Olvasóimnak; addig métóztassanak a Praenumeratióval várákozásban lenni.«

Szegény Pethe Ferencz! Érdemes olvasóidnak 17 esztendeig kellett várákozniok; míg az új plánum szerint készített Nemzeti Gazdát 1814-ben csakugyan megindíthattad.

Végezetül, én is jelentem érdemes olvasóimnak, ha ugyan érdeklí őket, hogy az *erjedés* szó őszalakját eme könyvészeti kutatásom okozóját, a Vizsgálódó Magyar Gazda 1797-iki folyamának 11-ik lapján csakugyan megtaláltam.

NYOMDATÖRTÉNETI ADATOK.

DR. ILLÉSSY JÁNOSTÓL.

I.

Pozsony, 1587 márczius 6. A pozsonyi kamara véleménye a Nagy-Szombatban állítandó jezsuita nyomdáról.

Ad cameram aulicam.

Generosi et magnifici domini etc. Supplicem libellum Jesuitorum in litteris dominationum vestrarum etc. ad nos pro captanda nostra opinione missum, accepimus. Tria sunt, quae per